

quanquam in alio statu. Si autem de actu, intrinsece etiam differt, propter diversae rationis perfectionem et quantitatem, ut declaratum est.

QUAEST. XXV-XXVI.

DE DILIGENDIS EX CHARITATE

Deinde considerandum est de diligendis ex charitate, et de ordine diligendorum. Et primum omnium observare oportet quod charitas est amicitia quaedam, et quod per amicitiam amatur aliquid dupliciter. Uno quidem modo, sicut amicus ad quem amicitia habetur; alio autem modo, sicut bonum quod amico optatur. Et si quidem de hoc secundo amandi modo ageretur, nulla ex creaturis deberet ab amore charitatis excludi. Sic enim ex charitate diligere possunt etiam creaturae irrationales, in quantum scilicet ex charitate volumus eas conservari ad honorem Dei et utilitatem proximi. Sic quoque propter paritatem rationis possunt diligere et daemones et damnati, ut praeclare exponit S. Thomas, Q. 25, a. 3 et 11. At nunc intendimus id quod sub charitate cadit ut cui charitas vult bonum, et hoc modo manifeste excluduntur non solum irrationalia, verum etiam spiritus omnes a divino bono finaliter excommunicati, utpote incapaces beatitudinis aeternae super cuius communicatione tanquam super necessaria conditione charitas fundatur. Relinquuntur ergo diligenda ex charitate alia quae enumerat Augustinus l. 1 de doct. christ. c. 23, et de quibus sit sequens propositio.

THESIS XXXIV

94 Quatuor sunt ex charitate diligenda. Aliquid quod supra nos est, Deus. Alterum quod nos sumus, anima propria. Tertium quod iuxta nos est, proximus. Quartum quod infra nos est, proprium corpus.

Unum sane est atque sibi semper identicum formale obiectum charitatis. Est tamen in diversis diversa ad illud unum habitudo, sicut etiam videre est in caeteris quae ad unum sunt,

vel ab uno. Nam sanitas exempli gratia, est obiectum formale medicinae, et unius est in se rationis formalis; at non una est habitudo sanorum ad sanitatem, quia diaeta est conservativa eius, purgatio restitutiva, homo susceptivus, atque ita porro. Similiter itaque accidit in proposito. Formalis enim charitatis ratio est *divina bonitas ut obiectum glorificationis in aeterna beatitudine cuius particeps homo efficitur*. Ad hanc autem rationem formalem aliter comparatur Deus qui est per identitatem divinum bonum beatitudinis obiectum; aliter ipse homo vel in re vel in spe particeps beatitudinis; aliter proximus in hac participatione ei consociatus; aliter denique corpus ad quod beatitudo non nisi per quamdam redundantiam refunditur. Et sic distinguuntur illa quatuor quae in praesenti communiter enumerantur theologi. « Est enim, inquit S. Thomas in Q. disp. de char. a. 7, « aliquid habens beatitudinem per suam essentiam, et hoc est « Deus. Et aliquid habens per participationem, et hoc est creatura rationalis, tam illa quae diligit, quam aliae creaturae quae « ei associari possunt in participatione beatitudinis. Aliquid « autem est ad quod pertinet habere beatitudinem aeternam « per solam redundantiam quamdam, sicut corpus nostrum quod « glorificatur per redundantiam gloriae ab anima in ipsum. « Unde diligendus est ex charitate Deus ut radix beatitudinis; « quilibet autem homo debet seipsum ex charitate diligere ut « participet beatitudinem; proximum autem ut socium in participatione beatitudinis; corpus autem proprium, secundum quod « ad ipsum redundat beatitudo ». Et haec quidem ad generalem conclusionem demonstrationem satis valent. Nunc autem, quia circa unumquodque ex illis tribus quae post Deum enumerata sunt, speciales occurrunt vel dubitandi vel inquirendi rationes, ad singula in particulari descendendum.

§ 1.

Et primo quidem, quantum ad hoc quod homo dicitur debere seipsum ex charitate diligere, venit difficultas, eo quod charitas amicitia quaedam est, et non apparet qua ratione unius-

cuiusque ad semetipsum amicitia esse possit. In contrarium vero stat auctoritas Evangelii, Matth. XXII-39: *Diliges proximum tuum sicut teipsum*. Nam certe proximus ex charitate diligitur. Ergo et semetipsum ex charitate debet homo diligere.

Huius porro quaestionis ambiguitatem solvit S. Thomas dicendo quod de amicitia dupliciter possumus loqui. Uno modo sub communi ratione amicitiae, et secundum hoc dicendum est quod amicitia proprie non habetur ad seipsum, sed aliquid maius amicitia, quia amicitia unionem quamdam importat. Dicit enim Dionysius cap. 4 de divin. nom., quod amor est virtus unitiva. Unicuique autem ad seipsum est unitas, quae est potior unione ad alterum. Unde sicut unitas est principium unionis, ita amor quo quis diligit seipsum, est forma et radix amicitiae. In hoc enim amicitiam habemus ad alios, quod ad eos nos habemus sicut ad nosmetipsos, et ideo dicitur in 9 Ethicorum quod amicabilia quae sunt ad alterum, veniunt ex his quae sunt ad seipsum; sicut etiam de principiis non habetur scientia, sed aliquid maius, scilicet intellectus. — Alio modo possumus loqui de amicitia secundum propriam rationem *amicitiae huius*, scilicet charitatis, quae est amicitia hominis ad Deum, et ex consequenti ad ea quae sunt Dei ut amica, inter quae etiam est ipse homo qui charitatem habet. Et sic, inter caetera quae ex charitate diligit quasi ad Deum pertinentia, etiam seipsum diligit ex propria charitatis ratione ut amicum Dei.

Considera ergo quod dilectio qua unusquisque ratione sui seipsum diligit, vera quidem dilectio est, sed non dilectio charitatis, quanquam sit ordinabilis ad ipsam sicut omnes aliae dilectiones humanae, iis tantum exceptis quae super peccatum fundantur. Aliud tamen est quod dilectio aliqua sub ordine et directione charitatis existat vel existere possit, aliud vero quod sit ipsa dilectio quam elicit charitas ⁽¹⁾. Sic igitur, dilectio sui

⁽¹⁾ « Cum amoris universaliter sumpti obiectum sit bonum commune sumptum, necesse est quod cuiuslibet specialis amoris sit aliquod speciale bonum obiectum. Sicut amicitiae naturalis quae est ad consanguineos, proprium obiectum est bonum naturale secundum quod

ipsius non est ex charitate elicente, nisi sit sui ipsius ut amici Dei principaliter dilecti, et hoc modo non deest conditio alteritatis quae ad omnem amicitiam requiritur.

§ 2.

Nunc quantum ad proximum ⁽¹⁾, nulla specialis occurrit quaestio praeter illam quae est de dilectione inimicorum: quomodo nempe haec dilectio cadat sub necessitate praecepti, et quomodo sub perfectione consilii tantum. Rem dilucide aperit S. Thomas in Q. disp. de Char. a. 8, ut sequitur.

Proprium et per se obiectum charitatis est Deus, et quidquid ex charitate diligitur, ea ratione diligitur qua ad Deum pertinet, sicut si diligimus aliquem hominem, diligimus per consequens omnes ei attinentes, etiamsi sint nobis inimici. Constat autem quod omnes homines ad Deum pertinent, in quantum sunt ab ipso creati et capaces beatitudinis quae in fruitione ipsius consistit; unde manifestum est quod ratio illa dilectionis quam respicit charitas in omnibus invenitur. Sic ergo, in eo qui contra nos inimicitiam exercet, est duo invenire: unum quod est ratio dilectionis, scilicet quod ad Deum pertinet, et aliud quod est ratio odii, scilicet quod nobis adversatur. In quocumque autem invenitur ratio dilectionis et ratio odii, si praetermissa dilectione in odium convertamur, eo ipso id quod est ratio odii praeponderat in corde nostro ei quod est ratio dilectionis. Proinde, quisquis odit inimicum suum, habet inimicitiam illius praeponderantem in corde suo amoris divino, et ex consequenti magis diligit bonum quod sibi per inimicum subtrahitur, quam Deum. Diligere autem aliquod bonum creatum plus quam Deum, est contra praeceptum charitatis. Sequitur ergo quod ex necessitate praecepti teneamur diligere inimicos.

« trahitur a parentibus; in amicitia autem politica obiectum est bonum civitatis. Unde et charitas habet quoddam speciale bonum ut proprium obiectum etc. ». S. Thom. Q. disp. de char. a. 7.

⁽²⁾ Quomodo proximi nomine veniant et sancti angeli elegantissime exponit Augustinus l. 1 de doctr. christ. c. 30.

Sed nunc considerandum quod cum ex praecepto charitatis teneamur proximos diligere, praeceptum non se extendit ad hoc quod quemlibet proximum diligamus in speciali, aut unicuique specialiter beneficiamus, quia hoc esset impossibile. Tenemur tamen etiam in speciali aliquos diligere, et eis prodesse, qui nobis aliqua alia amicitiae ratione coniuncti sunt, nam omnes aliae licitae dilectiones sub charitate comprehenduntur. Unde dicit Augustinus l. 1 de doctr. christ. c. 28: « Cum omnibus prodesse non possis, his potissimum consulendum est, qui pro locorum et temporum vel quarumlibet rerum opportunitatibus constrictius tibi quasi quadam sorte iunguntur. Sicut enim, si tibi abundaret aliquid quod dari oporteret, nec duobus dari posset, si tibi occurrerent duo, quorum neuter alium vel indigentia vel erga te aliqua necessitudine superaret, nihil iustius faceres quam ut sorte legeres, cui dandum esset quod dari utrique non posset: sic in hominibus quibus omnibus consulere nequeas pro sorte habendum est, prout quisque tibi temporaliter colligatius adhaerere potuerit ». Ex quo patet quod non tenemur ex charitatis praecepto, ut dilectionis affectu vel operis effectu moveamur in speciali ad eum qui nulla alia constrictione nobis coniungitur, nisi forte pro loco et tempore, utpote si videremus eum in aliqua necessitate in qua sine nobis ei succurri non posset. Tenemur tamen ab affectu et effectu charitatis quo omnes proximos diligimus et pro omnibus oramus, non excludere etiam illos qui nulla nobis speciali constrictione coniunguntur, utputa illos qui sunt in India vel in Aethiopia.

Cum igitur ad inimicum in quantum huiusmodi nulla alia unio nobis remaneat nisi sola unio charitatis, ex necessitate praecepti tenemur diligere eos in communi, et affectu et effectu, et in speciali quando necessitatis articulus immineret. Sed quod homo specialem affectum et effectum dilectionis quem ad alios sibi coniunctos impendit, inimicis exhibeat propter Deum, hoc ad perfectionem charitatis pertinet, et solum sub consilio cadit. Ex perfectione enim charitatis procedit quod sola charitas sic moveat ad inimicum, sicut ad amicum movet et charitas et specialis dilectio. Quippe, ex perfectione activae virtutis procedit quod

actio agentis ad remota se extendat, sicut perfectior est ignis virtus per quam non solum propinqua, sed et remota calefiunt. Ita et perfectior est charitas per quam non solum ad propinquos sed etiam ad extraneos, et ulterius ad inimicos, non solum generaliter, sed etiam specialiter, et diligendo et benefaciendo movemur ⁽¹⁾. — Hactenus S. Thomas loco citato.

§ 3.

Tandem de dilectione proprii corporis venit dubium, quia pars non debet dividi contra totum. Sed corpus nostrum est quaedam pars nostri. Non ergo debet dividi, quasi aliud diligibile, a nobismetipsis.

Ad hoc tamen facile dicitur quod non ponitur corpus diligendum ex charitate quasi conditum a toto, sed quasi conditum a nobiliori parte quae est anima, in quantum scilicet non in eodem gradu venit dilectio qua homo debet seipsum diligere secundum animam et secundum corpus. Nam dilectio charitatis, ut dictum est supra, habet pro fundamento communicationem beatæ vitæ, quae quidem vita est in triplici relatione ad habentem charitatem. Est enim in Deo sicut in principio diffundente hanc vitam; in amante ipso sicut in participante illam, et in proximo eius sicut in comparticipe. Insuper participatio est duplex et longe diversae rationis in anima et corpore. Recte ergo distinguitur proprium corpus a propria anima in iis quae ex

⁽¹⁾ Hanc eandem comparisonem adhibet S. Thomas in Summa, Q. 27, a. 7, ut declaret quomodo dilectio inimicorum, etsi praeeminet dilectioni amicorum ex parte rationis diligendi, non tamen ex parte eorum qui diliguntur, aut fervoris quo diligi debent. Et sane, tanto ostenditur fortior in nobis ratio diligendi quae est propria charitatis, quanto propter ipsam difficiliora implemus, sicut et virtus ignis tanto est fortior quanto comburere potest materiam minus combustibilem. Sed sicut idem ignis, quantumvis ad remotissima se extendat, adhuc tamen in propinquiora fortius agit quam in remotiora, ita etiam charitas ferventius diligit coniunctos quam remotos, et quantum ad hoc dilectio amicorum secundum se considerata, est ferventior et melior quam dilectio inimicorum.

charitate diligenda sunt, idque praesertim ut de integro teneatur charitatis ordo de quo Augustinus l. i de doctr. christ. c. 27: « Ille iuste et sancte vivit qui rerum integer aestimator est. Ipse « est autem qui ordinatam dilectionem habet, ne aut diligit quod « non est diligendum, aut non diligit quod est diligendum, aut « amplius diligit quod minus est diligendum, aut aequae diligit « quod vel minus vel amplius diligendum est, aut minus vel « amplius quod aequae diligendum est. Omnis homo in quantum « homo est, diligendus est propter Deum, Deus vero propter « seipsum. Et si Deus omni homine amplius diligendus est, « amplius quisque debet Deum diligere quam seipsum. Item « amplius alius homo diligendus est quam corpus nostrum, quia « propter Deum omnia ista diligenda sunt, et potest nobiscum « alius homo Deo perfrui, quod non potest corpus, quia corpus « per animam vivit qua fruimur Deo ».

Sed de ipso charitatis ordine quem exponit S. Thomas in integra quaestione 26, paulo diligentius considerandum est, et ad hoc pertinet thesis sequens.

THESIS XXXV.

95 Ordo charitatis imprimis in eo est ut Deus diligatur super omnia simpliciter. Quoad caeteros vero, vel attenditur quantitas boni ad quod diliguntur, vel quantitas dilectionis qua diliguntur. Et primo quidem modo ordo charitatis est secundum ordinem coniunctionis dilectorum ad Deum; alio vero modo est secundum ordinem coniunctionis eorumdem ad ipsum diligentem.

Charitatem id habere prae caeteris virtutibus, ut in ea ordo consideretur, satis manifeste perspiciet quisquis in propriam rationem obiecti eius vel leviter intenderit. Speciatim vero, primo etiam intuitu videbit quid in hac parte distet inter charitatem et fidem. — Fides enim pro obiecto habet verum, in quo quidem, si loquamur de veritate formali quae in adaequatione intellectus et rei consistit, nullam differentiam reperire est secundum magis

et minus. Non ergo relinquitur locus credendi quaedam ut veriora, quaedam vero ut minus vera, Insuper motivum formale quod est divina auctoritas, aequaliter atque indifferenter omnibus revelatis applicatur, cum non sit minus infallibilis Deus, minusque fide dignus in revelando minima etiam facta historica, quam in revelando altissima mysteria. Neque ergo relinquitur locus credendi firmitus unum revelatum prae alio revelato. Remanet itaque solus ordo qui est secundum ontologicam nobilitatem obiectorum materialium, vel habitudinem eorumdem ad unum principale obiectum attributionis. Hoc autem non facit aliqua magis credibilia seu credenda quam caetera, sed facit tantum ut maiori minorive necessitate cadere debeant sub cognitione, et consequenter sub explicita fide credentis, quaemadmodum sat fuisse in superioribus expositum est. — At charitas habet in primis pro obiecto bonum; bonum autem est in rebus secundum magis et minus, ut constat. Insuper motivum formale est bonum divinum beatitudinis obiectum, ad quod diversimode attinent et diversimode comparantur quaecumque cadunt sub comprehensione charitatis. Et hoc facit ut ibi locus sit *cuidam ordini magis minusve diligibilium*, secundum relationem ad primum principium huius dilectionis, quod est Deus.

Hinc in Sacra Scriptura aperte nobis exprimitur ordo quatuor diligendorum ex charitate. Nam cum Matth. XXII-37, mandatur ut *Deum ex toto corde* diligamus, datur intelligi quod Deum super omnia debemus diligere. Cum autem ibidem mandatur ut aliquis diligit proximum *sicut seipsum*, praefertur dilectio sui ipsius dilectioni proximi. Similiter etiam, cum I Ioan III-16, mandatur quod *debemus pro fratribus animam ponere*, id est vitam corporalem, datur intelligi quod proximum plus debemus diligere quam corpus proprium. Similiter etiam, cum Galat. VI-10, mandatur ut *operemur bonum, maxime ad domesticos fidei*, et cum I Tim. V-8, vituperatur *qui suorum, et maxime domesticorum, curam non habet*, datur intelligi quod inter proximos, meliores et magis propinquos magis debemus diligere ⁽¹⁾.

(1) S. Thom. infra, Q. 44, a. 8 ad 2um.